

ATMEN

reg. & sce. Karl Markovics / fot. Martin Gschlacht / muz. Herbert Tucmandl / mon. Alarich Lenz / met Thomas Schubert (Roman Kogler), Karin Lischka (Margit Kogler), Georg Friedrich Rudolf Kienast), Stefan Matousch (Gerhard Schorn) e.a. / pro. Dieter Pochlatko & Nikolaus Wisiak / Oostenrijk / 94' / 2011 / dis. Belga

Verhaal

'Jij bent altijd binnen geweest. Een tehuiskind.'

Roman Kogler is 18 en zit al vier jaar in een jeugdgevangenis. Overdag gaat hij werken bij een begrafenisondernemer. Het duurt even voor zijn rechtstreekse collega's hem accepteren. Zijn werk en het contact met de moeder die hem als baby heeft afgestaan helpen hem om in het reine te komen met zichzelf, en met de daad die hem vier jaar terug in de gevangenis heeft doen belanden.

Achtergrond

ATMEN is de eerste film in regie van acteur Karl Markovics. Hij zegt van zichzelf dat hij een perfectionist is, en heeft zich dan ook grondig voorbereid. Hij wilde aanvankelijk een film over een begrafenisonderneming maken, en heeft drie maanden meegelopen in zo'n bedrijf. Daarnaast heeft hij uitgebreid gesproken met bewakers in jeugdgevangenis en mensen uit het rechtssysteem.

Voor de rol van Roman wilde hij een jongen die in werkelijkheid ook 18 jaar was en die nog nooit geacteerd had. Na lang zoeken werd dat Thomas Schubert, die meteen twee prijzen voor Beste Acteur in de wacht sleepte (De Oostenrijkse Filmprijzen, waar de film zelf ook won; en het filmfestival van Sarajevo).

Thema's

Voor Markovics zelf is het belangrijkste thema *empathie*. Het personage van Roman is een mooi voorbeeld. Waar hij aanvankelijk apathisch lijkt (hij reageert nauwelijks op de mensen om hem heen) maakt het werk hem steeds meer betrokken. Hij reageert op de agent die vindt dat de hysterische vrouw (van wie de man op dat moment gereanimeerd wordt) haar mond moet houden; aan zijn blikken zien we dat hij onder de indruk is van de emoties van de schoondochter van de oude vrouw die ze gaan ophalen; en natuurlijk is er de prachtige scène met de vogel. Maar ook Romans collega's vertonen steeds meer empathie met Roman; waar vooral Rudi hem in het begin afsnauwde, helpt hij hem steeds vaker (denk aan de das), en vraagt hij geïnteresseerd naar Romans leven.

Vrijheid is een ander thema. Roman is, zoals een van de bewakers zegt, altijd 'binnen' geweest; voor hij in de gevangenis terecht kwam, heeft hij in kindertehuizen gezeten. Voortdurend (hoewel niet altijd nadrukkelijk) worden we gewezen op de vrijheidsbeperkingen in Romans leven: de vernederende controle bij het 'thuiskomen', waar we tot drie keer toe getuige van zijn; de tralies voor zijn raam; de tralies die we zien als Roman het afval buiten zet; de deur van zijn kamer die om acht uur 's avonds op slot gaat; enzovoort. De scène met de vogel moet uiteraard ook in dit kader gezien worden.

De titel van de film is 'Atmen', *ademen*. Het belang daarvan blijkt meteen uit de eerste scène, al lijkt die ons bij een eerste visie misschien wat komisch. Als je ademt, leef je, en kun je actie ondernemen; Roman lijkt dat pas goed te beseffen vanaf het moment dat hij door zijn werk elke dag in contact komt met de dood. Hij zwemt en blijft lang onder water, als vlucht – maar ook om letterlijk zijn adem te leren beheersen, en zo grip op zijn eigen leven te krijgen.

Stijl

Hoewel de film qua scenario heel realistisch is, heeft Markovics bewust gekozen voor een *gestileerde vormgeving*. De film is opgenomen in het niet zoveel gebruikte widescreen, met een vaste, vaak statische camera. De shots duren

langer dan we gewend zijn in mainstreamfilms. De beelden zijn vaak symmetrisch (de eerste scène, of het gesprek tussen Roman en de maatschappelijk werker in de gevangenis). Lijnen en lagen zijn belangrijk (wegrijdende treinen vanachter ramen, de geometrische patronen van de getraliede ramen in de jeugdgevangenis). Er wordt ook met kleuren gespeeld, vooral rood (de reanimatiescène; de blikjes bier). Ook de vele metaforen (zie verder) dragen bij aan die stilering, waarmee de regisseur de kijker wil laten beseffen dat het niet de realiteit is die hij ziet, maar een film.

Er wordt *weinig gesproken*. Het beeld (en de actie) is belangrijker dan het woord, en de regisseur zoekt de grens op van hoe weinig informatie de kijker nodig heeft om het verhaal nog te begrijpen. We krijgen dan ook niet altijd meteen alle informatie (denk aan Romans reactie bij het lichaam van Christine Kogler, die wij pas begrijpen als we hem aan de telefoon naar de naam van zijn moeder horen vragen). Door het zwijgen wordt wat wel gezegd wordt ineens belangrijker.

ATMEN bevat heel wat *metaforen*. Het water staat voor geboorte en het leven – maar voor Roman staat het ook voor vrijheid en tegelijkertijd voor een vlucht uit de vijandige omgeving. Ook de trein staat voor vrijheid, voor het ontsnappen uit de beperkingen in zijn leven. Roman knipt een plaatje van een trein uit de bijlage van de krant en plakt die op zijn muur, hij ontmoet een meisje op de trein ... In het station hangt een poster van een vrouw op een tropisch eiland: 'Duik in het avontuur!' We zien die meer dan eens, ook bij het belangrijke gesprek tussen Roman en zijn moeder. Misschien heeft hij daaruit wel zijn inspiratie gehaald om tegen zijn moeder te liegen over zijn beroep. Ook de vogel die binnenvliegt in de werkplaats is een metafoor voor (beknotte) vrijheid. Het is dan ook niet vreemd dat Roman moeite doet om de vogel naar buiten te laten vliegen.

Vragen (na de film)

- 1 Wat vond je van de allereerste scène (het lassen)? Wanneer besepte je dat die niet zo grappig was als het leek?
- 2 De maatschappelijk assistent is nogal verbaasd dat Roman bij een begrafenisonderneming wil werken. Waarom zou Roman dat willen?
- 3 Rudi is eerst erg vijandig tegen Roman. Waarom zou dat zijn? Wat doet hem veranderen?
- 4 Roman verandert en trekt zich meer van anderen aan. Geef voorbeelden.
- 5 De eerste keer dat we Roman zien zwemmen, spelen de andere jongens met een bal in het water. De andere keren zitten ze op de rand tot Roman uit het zwembad komt. Waarom zou dat zijn? Bespreek ook hun reactie wanneer Roman heel lang op de bodem blijft.
- 6 Wat vind je van de houding van de mensen die in de gevangenis werken (de mensen die hem fouilleren, de man die verantwoordelijk is voor de groep ...) Begrijp jij hun gedrag?
- 7 Waren er momenten dat je het gevoel had dat je niet voldoende informatie had? Zo ja, wanneer? Werd dat opgelost? Hoe voelde je je daarbij?
- 8 Wat vind je van Romans moeder en haar houding tegenover hem? En haar redenen om hem weg te geven? Hoe zou hij zich na haar bekentenis voelen? Bespreek hoe die bekentenis alles op zijn plaats doet vallen.
- 9 Geef voorbeelden van metaforisch gebruik van de trein, het water, de affiche ... Heb je nog andere metaforen opgemerkt?
- 10 Aan het einde blijf je het geluid horen van de vrouw die het graf schoonmaakt. Ook dat is een metafoor. Waar staat het voor?